
Očekivanja jednog teologa. Teologija protiv banalnosti vjere*

Vjera i teologija. Teologija i vjera. Svatko tko se upušta u avanturu zvanu teologija, susreće se s pitanjem odnosa vjere i teologije. Radi se o trajno postavljenom izazovu, "temi koja je uvijek iznova zaokupljala najveće teologe svih vremena" (Ratzinger) i koja je presudna za ispravno razumijevanje smislenosti i važnosti teološkog studija. Naslov ovoga kratkog izlaganja, bolje rečeno ovih skica s kojima želim makar malo odškrinuti vrata u svijet teologije, jest: "Očekivanja jednog teologa: teologija protiv banalnosti vjere".

Zašto "očekivanja"? Zapravo sam se najprije upitao što ja očekujem. Ne od nekoga ili nečega, nego što ja očekujem od moje vjerničke egzistencije kao teologa. Jer pitanje odnosa vjere i teologije, htjeli ili ne htjeli, priziva da govorimo i o teologu.

Zašto "banalnost vjere"? Nerijetko se, i među svećenicima, čuju rečenice poput: Ako želiš sačuvati vjeru, nemoj studirati teologiju. Očito je da je netko pobrkao lončice. Znamo da teologija nije puki dodatak vjeri, bez kojega bi vjera ionako mogla, ili – još gore – opasnost za vjeru. Za vjeru je intelekt odvojen od iskustva jednako opasan koliko i iskustvo odvojeno od refleksije.

Problem nije samo u krivom shvaćanju akademske teologije. Problem je puno veći – kriva shvaćanja vjere: vjera se smatra najbanalnijom stvari, pretpostavkom (Benedikt XVI.). I teolog je u opasnosti da nasjedne na ponudu banalne vjere. I da se prema otajstvu odnosi kao najbanalnijoj stvari. I u teoriji i u praksi. Vjera koja želi biti privlačna i oslobađajuća, nipošto nije banalna stvar. Dapače, ona "me stoji muka, ali baš po njima prepoznajem da je Bog iza toga" (Bernanos). Na tom tragu nekako zamišljam i

* Uz početak akademske godine 2014./2015. na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu

teologiju. Nadasve teologiju! Ona je lijepa i privlačna. Ne jer u njoj očitost zamjenjuje traganje; ne jer su oni koji se njome bave otkrili lagani put do vjere, nego jer je ono od čega polazimo i što nas nosi, Onaj koji stoji iza svega, i koji je uvijek veći i od naših misli i od našeg srca (usp. 1 Iv 3,20).

Stavljajući vjeru u središte svoje egzistencije, teologija se definira kao *fides quaerens intellectum* – vjera koja traži razumijevanje. Teologija nastaje iz traganja koje pripada dinamizmu same vjere. Ona nije u prvome redu pokušaj čovjeka da svojim silama dođe do Boga, nego je pokušaj razumijevanja Božjeg dolaska do čovjeka. Time ona postaje i hod prema Bogu.

Zbog toga, objektivnost koje je kao znanost potrebna, za teologiju ne smije značiti distanciranost od predmeta kojim se bavi. Njezin je objekt onaj koji se objavio kao ljubav. Teologija nije ništa drugo doli interpretacija te istine i svjedočenje: “Mi smo upoznali ljubav koju Bog ima prema nama i povjerovali joj” (1 Iv 4,16). Teolog je stoga svjedok Boga, a ne odvjetnik koji je dobro prostudirao sve spise o Bogu i u svome znanju posjeduje čitav niz teoloških istina. Prvotno poslanje teologa nije u svakome trenutku znati iznijeti sigurne, nepromijenjene, vječne istine, nego znati svjedočiti njegovu ljubav, “obrazložiti razlog nade koja je u njemu” (1 Pt 3,15). A za to su uz intelektualni rad potrebni molitva, adoracija, ali i iskustvo križa...

Izvrstan svetopisamski primjer odvjetničke teologije su Jobovi prijatelji, koji se doista svojski trude protumačiti i opravdati Boga. U njihovoj “teologiji” nije problem u sadržaju govora o Bogu. Čak ni njihove namjere nisu loše. Sav je problem u tome što govore o “istinama koje ništa ne koštaju, koje ništa ne bole i zato nikome i ne koriste” (Barth). Oni, uza svu sustavnu teologiju koju posjeduju, zapravo, ne poznaju živoga Boga, nisu ga kušali “na svojoj koži”. Zato je i njihovo znanje o Bogu distancirano znanje. Bog djeluje po unaprijed zadanim sustavima, a spoznaja nije u upoznavanju živoga, slobodnoga Boga, nego u razumijevanju sustava. I konačno, Jobovi prijatelji su toliko zauzeti da opravdaju Boga, da, opravdavajući Boga, osuđuju čovjeka. To je krajnja opasnost u koju teologija može upasti.

Teologija može mnogo naučiti iz Knjige o Jobu. Izdvojit ću dvije stvari: istinski govor o Bogu pretpostavlja egzistencijalna traganja, muke, pa zato i “boli i košta”, i drugo – tko želi govoriti o Bogu, trebao bi imati Božju ljubav prema čovjeku! Od događaja Krista to više nitko ne bi smio dovesti u pitanje.

Reći da govor o Bogu znači i govor (o) čovjeku, gledano iz perspektive fundamentalne teologije znači da se teologija ne pita samo (u) što vjerujemo (fides quae), nego je zanima i što se događa u onomu tko vjeruje (fides qua). Teologija to pitanje mora uzeti sa svom ozbiljnošću. I to ne samo s obzirom na vrijeme u kojem živimo nego i s obzirom na trajnu teološku istinu o (konkretnome) čovjeku.

Kao primjer dobro će nam doći svetica koju danas slavimo, Mala Terezija. Njezin je život od najranijeg djetinjstva bio prožet matricom vjere; vjera je za nju bila forma života – drugu opciju nije poznavala. Snaga vjere ove svetece nije u tome što su za nju osnovna pitanja vjere odavno riješena, samorazumljiva. Štoviše, ona ne krije teškoće u temeljnim pitanjima vjere. Isus joj je ne samo “pokazao da postoje oni koji uistinu ne vjeruju”, nego je dopustio da u njezinu dušu “prodru najdublje tmine”, a misao na Nebo, njoj tako draga, “ne bijaše drugo doli razlog za borbu i muku”.

Njezin vjerski realizam nikada nije banalnost, lakoća vjerovanja. Vjera jest snaga, ali ne “uznosita snaga”, nego snažna sigurnost vlastite krhkosti: “Zašto bih više od drugih bila zaštićena pred smrću? Ne kažem kao Petar: nikada te neću zatajiti!”. Njezina vjera je dolazak pred Boga “praznih ruku”, sloboda od svih zasluga pred Bogom. Zato i može računati na Boga: “dragi mi je Bog pomogao i uzeo me za ruku već od najranijeg djetinjstva; računam na njega. Nosim u sebi sigurnost da će mi pomagati do kraja”. Sigurnost vjere najteža je sigurnost. Ona je sigurnost u odricanju od vlastite sigurnosti. Terezijina vjera je predanje Bogu koji je blizak čovjeku, ali ta blizina nipošto ne ukida dramatičnost života. Dapače!

Vjera postaje snažna upravo tamo gdje zna zašto je teško vjerovati. Zato bi se teolog uvijek trebao boriti protiv banalne lakoće vjerovanja, protiv vjere lišene muke. Vjera koja se ne događa unutar dramatičnosti života, koja ne poznaje samoću, a često i napuštenost, ne može biti ni vjera koja poznaje radost uskrsa.

Teolog može biti i slab vjernik. On može i sumnjati. I to mu može pomoći, posebice – kao Maloj Tereziji – u razumijevanju sumnje onih koji su udaljeni od Boga. Ali, teolog se ne bi trebao hvaliti svojom sumnjom kao da bi ona bila njegov najveći doseg, bilo inteligencije, bilo srca. Ili, kako veli Karl Barth, “[nitko se] zbog svoje dvojbe ne bi trebao smatrati osobito istinoljubivim, dubokoumnim, profinjenim i uglednim”.

No, najviše na što današnja svetica poziva teologiju i teologa jest ljubav prema Isusu Kristu. “Ja ne želim nakupljati zasluge za

nebo, hoću raditi samo za tvoju ljubav.” To isto treba vrijediti i za teologa: teolog ljubi Boga zbog njega samoga. Time ljubav postaje put kojim se kreće teološka spoznaja. Teologija se sva odvija u ljubavi! Ona polazi od ljubavi koju Bog ima prema nama, i trudi se “spoznati nadspoznatljivu ljubav Kristovu” (Ef 3, 19). Sveti Toma će u svojoj Teološkoj sumi reći da onda kada teološko promišljanje dovodi do toga da se umanjuje zaslužnost vjere, ono tada povećava razložnost ljubavi (S. Th II-II, q. 2, a. 10). Teologija, dakle, pomaže da više ljubimo Boga, daje nam za to razloge. Zbog toga je teologu stalo da svi uzljube Boga.

Terezija je naučiteljica “maloga puta”. Ali ne postoji tisuću malih putova. Mali put je samo jedan: ljubav! To je “jedini put; ne zbog toga što je to Terezijin put, [...], nego zbog toga što je to put ljubavi, koji nadilazi i u sebi obuhvaća sve druge putove” (Von Balthasar). Ljubav je mjesto koje je Terezija za sebe pronašla u Crkvi. Mali put nije djetinjarija, nego put koji nam objavljuje Bog koji je postao dijete. Stoga biti teolog ne znači ništa drugo doli ići malim putem i istraživati mali put. Teolog je sav malen¹ i u tome je njegova veličina. On ništa ne radi radi sebe samoga. Sve čini u Isusu Kristu i zbog Isusa Krista!

“Tko ne sabire sa mnom, rasipa! Jedan od prvih kriterija istinske teološke spoznaje onoga *intellectus fidei* sastoji se u tome da je to spoznaja koja ‘s Njime’ sabire, koja prikuplja sve misli i pojmove polazeći od Njega i prema Njemu ih usmjerujući” (Barth). Dakle, teologija nije samo teo-logos, riječ o Bogu, nego je u njezinu središtu Bog koji je Riječ. Zato je teologija uvijek dijaloška stvarnost i nema teologa bez molitve. Sigurno da to podrazumijeva svaki dan iznova, svako promišljanje započeti i završiti molitvom; međutim molitva nije samo donošenje vlastitih misli pred Boga nego i dopuštanje Bogu da naše misli baci u krizu, da ih pročisti kako bismo mogli bezuvjetno ljubiti! A to znači da teologija nije profesija – teologija je povijest odnosa, ona je događaj; nije bavljenje nečim – ona je život s Bogom.

Dakle, kako zamišljam studenta teologije? Kažu da su se neki teolozi do kraja života potpisivali sa stud. theol., misleći pri tome da nitko nije završeni teolog. Teolog je uvijek učenik! Od tu treba razumjeti i studenta i smisao studiranja teologije.

¹ “Možda i postoje veliki pravnici, liječnici, prirodosnanstvenici, povjesničari ili filozofi: ali teologa – jer to, usput rečeno, pripada ‘egzistencijalijama’ teologije – ima samo malih” (K. Barth).

Smisao studiranja teologije nije završiti nešto, dobiti diplomu, zaposliti se. Onaj tko tako radi, možda će nešto i završiti, dobiti diplomu, možda će se i zaposliti, ali će vrlo brzo sav taj "uspjeh" početi govoriti protiv njega. Student teologije je onaj koji polazi od spoznaje da dolazi od Boga i da ide prema Bogu. Onaj koji se predaje Bogu, a ne koristi Boga za ostvarenje svoje volje. On se ozbiljno pita o svome životu pitajući se o Bogu. Dapače, što više prodire u Boga, moći će ozbiljnije pristupiti i vlastitom životu, daleko od svake površnosti. Činjenica da ne pronalazi (uvijek) egzaktno odgovore s obzirom na otajstvo, ne smije ga dovesti do očaja, a još manje do cinizma i oholosti.

Zamišljam studenta teologije ne samo kao onoga koji ima svoje mišljenje, nego kao onoga koji se pita, koji se muči i koji stoga od Božje Riječi i od teologije ne očekuje samo odgovore "aut-aut", nego i "et-et". Teologija nije samo pružanje odgovora koji bi mogli zadovoljiti ljudska pitanja, nego je i poticanje da se (o vjeri) još više propitkuje. No, ona nije vječno propitkivanje u kojem nema ozbiljnih i konačnih odgovora. Pitati se, tražiti – to je dobro i za teologiju poželjno, ali onaj "[tko] traži vječno, [tko] beskrajno trči, [i] čini to da bi bolje izbjegao otkriće koje bi ga dovelo u pitanje" (Hadjadj), nema pravo kititi se naslovom teologa! Tko se bavi teologijom, pita (se) sa strašću za odgovorom, a to nužno znači i želju za obraćenjem, dopuštanje da ga odgovori s kojima se susreće uznemire, da ga dovedu u pitanje.

Nadasve zamišljam studenta teologije kao onoga koji moli, ali kome molitva nije alibi za ne studiranje. Molitva nije nadomjestak studiju, nego se pročišćava dobrim studiranjem. Kao što dobar studij ovisi o molitvi, tako je i molitva potrebna dobrog studija! Zapravo, sumnjam u molitvu lijenog studenta. Istina, nitko od nas nije imun i unaprijed zaštićen od lijenosti. Ni najveći teolozi. Ali s njom se ne smijemo pomiriti i opravdavati je. Dok ona ugrožava odnos s Bogom, studiranje taj odnos obnavlja!

Moja želja za kraj je da svi učinimo svojima riječi Karla Rahnera: "Uvijek sam se bavio teologijom radi naviještanja, radi propovijedanja, radi dušobrižništva. [...] Ja nisam znanstvenik, niti to želim biti, nego bih htio biti kršćanin kojemu je ozbiljno stalo do kršćanstva".

Edvard Punda
epunda@kbf-st.hr